УДК 305: 37, 017.5-057.87:811.11
DOI 10.32840/1992-5786.2019.63-2.9

О. І. Васильченко

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування
Запорізького національного університету

ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ УНІВЕРСИТЕТУ ЗАСОБАМИ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Статтю присвячено досвіду використання форм та методів іноземної мови для формування гендерної культури студентів університету. Аналіз наукових праць з гендерної проблематики показав, що вимоги до сучасного фахівця полягають не тільки в умінні виконувати професійні завдання, але й в умінні бути ефективним у міжстатевих, міжособистісних відносинах, уникати гендерних стереотипів та упереджень в майбутній професійній діяльності, а також в громадській, сімейній сферах. Наголошено, що спілкування іноземною мовою, ефективність у соціальній взаємодії є серед ключових компетенцій, визначених Радою Європи. Процес формування гендерної культури студентів університету є поступовим засвоєнням студентською молоддю гендерних цінностей, знань, норм, що стосуються соціальних взаємовідносин статей. Під час навчальної діяльності студенти мали можливість визнати існування гендерних уявлень та упереджень щодо міжособистісного спілкування та впевнитися, що найбільш ефективною є сумісна творча діяльність представників обох статей завдяки прояву унікальних гендерних характеристик особистості для вирішення поставленого завдання. Під час заняття з іноземної мови студенти мали можливість обмінятися вже наявним гендерним досвідом, порівняти його з досвідом інших студентів, співпереживати одногрупникам, спільно спробувати відшукати причини гендерних проблем та шляхи вирішення ситуацій гендерної нерівності.

Розроблено «Практикум для самостійної та індивідуальної роботи для студентів усіх спеціальностей» з англійської мови та «Методичні рекомендації з курсу «Англійська мова професійно-комунікативного спрямування з розділу «Профілактика насильства щодо жінок» для поглибленого аналізу гендерної проблематики під час занять. Серед головних методів формування гендерної культури студентської мови найбільш ефективними виявилися інтерактивні методи та запровадження гендерного компонента в зміст навчальної дисципліни.

Ключові слова: студенти університету, гендерна культура, інтерактивні методи, гендерний компонент, іноземна мова, гендерні стереотипи, гендерні упередження.

Постановка проблеми. Серед завдань вищих навчальних закладів вітчизняної освіти постає завдання щодо формування особистості майбутнього фахівця, який буде ефективним у міжособистісних, міжстатевих відносинах не тільки у професійній сфері, але й в громадській, сімейній. Сучасний фахівець – це професіонал, який покликаний вирішувати поставлені завдання, уникаючи конфліктних ситуацій, з огляду на вимоги суспільства та зважаючи на унікальність гендерних характеристик співрозмовника. В цьому контексті актуалізується питання формування творчої, позбавленої стереотипів та упереджень особистості та недостатньою розробленістю в діяльності університетів форм та методів соціально-педагогічної роботи, які б забезпечували рівноправну активну участь студентів в університетському середовищі на засадах гендерної рівності.

Отже, аналізуючи сучасні вимоги до університетської освіти визначаємо пріоритетом не лише професійні якості майбутнього фахівця, але його й компетентність як суб'єкта взаємодії з людьми різної статі. Сьогодні сучасний університет як соціально-освітнє середовище створює, на нашу думку, реальні передумови для повноцін-

ного розвитку студентів – юнаків та дівчат згідно з їхніми індивідуальними особливостями, що сприяють самореалізації жіночої або чоловічої індивідуальності, формуванню гендерної культури.

Водночас уміння спілкуватися іноземною мовою та навички ефективної соціальної взаємодії, здатності ефективно спілкуватися з людьми є серед ключових компетенцій системи освіти, які були задекларовані Радою Європи, як такі, що відповідають запиту суспільства на підготовку особистості фахівця, який буде здатний відповісти на виклики сучасності.

З огляду на вищезгадане, ми прийшли до висновку щодо можливості використання іноземної мови з метою формування гендерної культури майбутніх спеціалістів, тобто їхньої готовності до реалізації недискримінаційної моделі поведінки у різних сферах суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Низка наукових праць з гендерної теорії призвели до визнання необхідності реалізації ідеї, яка б відповідала запиту суспільства на визнання гідності людини всупереч статі з урахуванням різних проявів гендерної ідентичності окремого чоловіка або жінки. Так, на нашу думку, відбулося

формулювання ідеї гендерної рівності та її головні тези: «Ми різні, але рівні» та окреслилося питання формування гендерної культури особистості.

Вітчизняна дослідниця В. Москаленко вважає, що гендерна культура суспільства – «це система цінностей суспільства, яка складає таку надіндивідуальну загальнообов'язкову генетично задану програму, яка наказує індивідам відповідати певним соціокультурним експектаціям стосовно прийнятих для даного суспільства «зразків» поведінки та зовнішнього вигляду чоловічої або жіночої статі» [2, с. 411].

Проблему інтеграції гендерного підходу в систему вищої освіти відображено в працях вітчизняних науковців: Т. Дороніної, Н. Кічук, В. Кравця та інших. Окремі науковці розвивають погляди на засоби розвитку гендерної культури студентів: Л. Булатова, Т. Дороніна, І. Жеребкіна, О. Кікінежді, О. Луценко, М. Пірен та інші.

Дослідження гендерних аспектів формування та розвитку молоді знайшли своє відбиття в теоретичних положеннях соціальної педагогіки: І. Зверєва, А. Капська, Г. Лактіонова, Л. Міщик, А. Мудрик, Ж. Петрович, А. Рижанова, В. Штифурак та інші.

Мета статті є опис практики формування гендерної культури студентів університету засобами іноземної мови.

Гендерну культуру студентів університету ми розглядаємо як частину загальної культури особистості, що утворена сукупністю гендерних цінностей, знань та норм поведінки студентів, які ґрунтуються на ідеях гендерної рівності, поваги до проявів гендерної ідентичності, орієнтації на співробітництво, самореалізацію особистості студента, всупереч статі.

Процесом формування гендерної культури студентів ми вважаємо поступове засвоєння студентською молоддю гендерних цінностей, знань, норм, що стосуються соціальних взаємовідносин статей. Отже, в контексті вирішення поставленого завдання визначаємо умови формування гендерної культури студентів університету, а саме умови засвоєння студентами та студентками цінностей, норм поведінки особистості, які ґрунтуються на ідеї гендерної рівності: 1) практичне заняття з дисципліни «Англійська мова професійно-комунікативної спрямованості»; 2) гендерний компонент у змісті навчального матеріалу; 3) інтерактивні форми навчання.

Майбутні фахівці приходять до вищого навчального закладу у більшості своїй зі стереотипізованими уявленнями щодо ролі чоловіка та жінки в різних сферах життєдіяльності завдяки отриманому досвіду гендерної соціалізації та є носіями гендерної культури суспільства завдяки ідентифікації себе з переважними в ній цінностями, знаннями та нормами поведінки.

Зважаючи на те, що студенти університету – майбутні фахівці, які будуть транслятувати цінності, знання, моделі поведінки у майбутній професійній діяльності, важливим є, на нашу думку, робити наголос на особливостях міжособистісного, міжстатевого спілкування, на унікальному прояві гендерних характеристик особистості. Обґрунтуванням для цього питання стали дослідження щодо існування найбільш поширених гендерних стереотипів та упереджень в професійній сфері, а саме: жінки здійснюють менший вклад в роботу підприємств; жінки не можуть бути керівником та лідером; обов'язки жінок по догляду за сім'єю заважають їм здобувати досвід та реалізовуватися в професійній сфері, а також існуванні «неписаних» норм в професійній сфері, згідно з якими на високі посади призначають чоловіків [1].

Саме тому гендерний компонент знайшов своє відбиття у змісті навчального матеріалу через ознайомлення студентів зі значним вкладом жінок в ті сфери, які традиційно вважаються чоловічими. Завдяки висвітленню проблеми недостатньої презентації жінок в різних галузях науки, студенти мали можливість впевнитися в ігноруванні жіночого вкладу в розбудову розвитку країни. Так, студенти математичного факультету спеціальностей, де більшість в групах складають юнаки, виконуючи індивідуальну роботу готували презентації щодо вкладу жінок в науку з подальшим обговоренням.

Цікавим виявився досвід організації ділової гри (рольової гри) під час заняття. Студентам пропонувалося представити жіночий та чоловічий стилі спілкування та порівняти їх. Під час обговорення, складання діалогів студенти надавали характеристику «жіночої» та «чоловічої» комунікації та підтвердили існування гендерних стереотипів. Так, студенти надали такі характеристики: жінки, використовують багато слів (балакучі), чоловіки навпаки стримані (небалакучі). З метою пояснення студентам соціального конструювання гендеру залежно від культури було запропоновано визначити студента, який на думку одногрупників багато розмовляє та студентку, яка небалакуча.

Наступним завданням стало знайти студента, який не використовує агресивні слова та студентку, яка використовує агресивні висловлювання під час бесіди. Під час виконання завдання студенти мали можливість визнати існування гендерних уявлень щодо комунікації та дійшли висновку, що найбільш ефективною є сумісна творча діяльність представників обох статей, що надає можливість проявити унікальні гендерні характеристики для вирішення поставленого завдання.

Отже, використання ділових та рольових ігор дозволило студентам зрозуміти що:

– головною характеристикою, яка визначає стиль спілкування є індивідуальні характеристики особистості, а не стать;

– з метою ефективного міжособистісного спілкування важливим є уникнення дискримінаційних та агресивних висловлювань, дотримання гендерної культури.

Водночас шляхом активного залучення, як юнаків, так і дівчат до участі у рольових, ділових іграх відбувається, на нашу думку, попередження дискримінаційних практик під час особистісного спілкування у майбутній професійній діяльності, адже студенти «програють» можливі ситуації з якими вони можуть стикатися на робочому місці. Все це сприяло зануренню студентів на заняттях з англійської мови в сюжети та зміст професійно-орієнтованих занять. Під час виконання завдання, важливим для нас було дотримання орієнтації на співробітництво, під яким ми розуміємо: позитивну комунікативну установку, прояв поваги до думки іншого, вміння вислуховувати, діалогічність, утримання від агресії під час спілкування.

Ще одним засобом формування гендерної культури під час викладання іноземної мови стало застосування дискусійних форм роботи в групі. Дискусії часто використовувалися під час занять, як засіб активізації студентів, можливість працювати в команді всім учасникам обговорень. Диспути та дебати проводилися в якості окремих практичних занять та потребували попередньої підготовки. Викладач обирав проблему для обговорення, розподіляв студентів на групи, визначав лідерів груп, які повинні були розподіляти обов'язки щодо підготовки питання серед членів своєї групи. Пропонуючи завдання ми виходимо з того факту, що активізація пізнавальної діяльності студентів, зміни в їхній поведінці можливі завдяки забезпеченню актуальності та цікавості пропонованої інформації [3].

На лідерів диспуту покладалася особлива відповідальність, оскільки вони не лише надавали слово охочим, а й мали «вести» диспут, активізувати участь студентів, уникати конфліктних ситуацій, узагальнювати та підсумовувати виступи учасників, сформулювати загальні висновки диспуту.

На початку нашої роботи по застосуванню дискусійних форм роботи було обрано «правила диспуту»:

- знати, про що говориш (належний рівень готовності до заняття, вільне володіння матеріалом, їх усвідомлене розуміння);
- не ображати присутніх (коректна поведінка, неприпустимість висловлювань, які б ображали опонентів, заборона переходу на обговорення особистостей);
- бути конструктивним у висловлюваннях (якщо критикуєш – пропонуй свій шлях розв'язання проблеми, вмій знаходити позитивне).

Гендерний компонент в змісті навчальної дисципліни реалізовувався не тільки під час аудитор-

ної роботи, а також під час самостійної роботи через виконання проектів (відео) англійською мовою. Так, одним з завдань було створення відео сюжетів на тему «Гендерні стереотипи в ЗМІ (реклама в журналах, газетах тощо)». Для всіх студентів це стало цікавим досвідом гендерного аналізу, а для студентів факультету журналістики це завдання мало міждисциплінарний характер. Шляхом творчого процесу було надано можливість майбутнім фахівцям наочно виявити існування та вплив суспільних стереотипів на особистість в повсякденному житті.

Зважаючи на поширення новітніх технологій з метою ефективного педагогічного впливу на тих, хто навчається, мультимедійні засоби стали, на нашу думку, вагомим чинником для формування гендерних цінностей, норм гендерної культури, адже одночасне аудіо і візуальне сприйняття інформації студентами сприяло покращенню процесів розуміння і запам'ятовування, які демонструвалися на екрані. В основу впливу даного методу закладено творчу діяльність, яку студенти проявили під час створення відео сюжетів та презентацій. Спільне виконання завдання, презентація власної думки викликало зацікавленість всіх учасників навчально-виховного процесу до обговорення гендерних проблем.

Серед мультимедійних технологій, застосовуваних під час заняття з іноземної мови, ефективними також виявилось самостійно підготовлені студентами презентації у PowerPoint за запропонованою гендерною темою.

Використання мультимедійних засобів з метою формування гендерної культури студентів сприяло мінімізації впливу стереотипізації та упередження в сприйнятті інших, формуванню уміння надати адекватну оцінку власної поведінки, розрізняти гендерні упередження щодо ролі чоловіків і жінок в суспільстві з огляду на позиції та норми гендерної рівності.

Окремим видом письмового завдання стало написання есе, творів-роздумів. Під час написання студенти мали можливість відповісти на такі запитання як: «Яке місто ви займаєте в сім'ї», «Як це впливає на Вашу особистість», «Назвіть свої сильні та слабкі якості як особистості», «Що тобі вдається робити краще всього», «Мій майбутній начальник» тощо. Свої роботи студенти зачитували в колі однокласників і у такий спосіб обговорювали наявні гендерні проблеми, ситуації успіху та прогнозували майбутні взаємостосунки у подальшій професійній діяльності.

Водночас важливим став обмін студентами гендерним досвідом в освітній, сімейній сферах, можливість співпереживати іншому, порівняти свій власний гендерний досвід з іншим, спільно спробувати відшукати причини гендерних проблем та шляхи вирішення ситуацій гендерної нерівності.

Дана вправа була спрямована на підвищення самооцінки студентів, допомогу їм в усвідомленні своєї гендерної ідентичності, адже ми розуміли, що студенти вже отримали досвід гендерної стереотипізації завдяки вихованню у сім'ї, навчанню у школі, спілкуванню з однолітками тощо.

З метою забезпечення навчальної та самостійної роботи студентів нами було розроблено «Практикум для самостійної та індивідуальної роботи для студентів усіх спеціальностей» з англійської мови та «Методичні рекомендації з курсу «Англійська мова професійно-комунікативного спрямування з розділу «Профілактика насильства щодо жінок» для поглибленого аналізу гендерної проблематики.

Практикум та методичні рекомендації містять автентичні тексти з розробленими до них вправами з метою ознайомлення студентів із сутністю гендерної культури та її складників, обговорення ролі та місця особистості у суспільстві, цінностей культури, перспектив подальшого розвитку гендерного паритету в суспільстві, а також в навчальних виданнях порушуються гендерні питання (гендерне насильство, торгівля людьми тощо).

Висновки. Застосування інтерактивних методів під час заняття з іноземної мови (рольових ігор, робота в групах, парах, дискусії, бесіди) стали визначальними для формування гендерної культури, яка допоможе майбутнім фахівцям бути

ефективними в міжстатевих, міжособистісних відносинах, спонукатиме до гендерно-доцільної поведінки з орієнтацією на співпрацю, уникненню гендерних упереджень щодо ролі чоловіка та жінки не тільки в професійній, але й в громадській, сімейній сферах. Головним під час занять було забезпечення паритетного простору для висловлювання студентами своєї думки, з урахуванням гендерних особливостей кожного студента або студентки.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у запровадженні гендерного компонента у зміст інших університетських дисциплін, донесення важливості дотримання ідеї гендерної рівності не тільки серед студентської молоді, але й серед педагогічного складу навчального закладу.

Список використаної літератури:

1. Берн Ш. Гендерная психология / пер. С. Рысев и др. Санкт Перербург : Прайм-Еврознак, 2002. 320 с.
2. Москаленко В.В. Соціалізація особистості : монографія. Київ : Фенікс, 2013. 540 с.
3. Оцінка рівня охоплення учнівської та студентської молоді профілактичними програмами: аналітичний звіт / Ганюков О., Березіна Н., Варбан М. та ін. Київ : МБФ «Міжнародний Альянс з ВІЛ/СНІД в Україні», 2005. 32 с.

Vasylchenko O. Formation of university students' gender culture by means of foreign language

The article is devoted to the application of forms and methods of foreign language to form university students' gender culture. Analysis of scientific literature on gender issues has revealed that there is a need in a modern specialist who can do not only professional tasks but should have skills to be effective in interpersonal relationships, to avoid gender stereotypes and prejudices in future professional activities, as well as in the public and family spheres. It was emphasized that communication in a foreign language, effectiveness in social interaction are among the key competences defined by the Council of Europe. The process of formation of a university students' gender culture is a gradual students' assimilation of gender values, knowledge, norms concerning the social relations between representatives of different sexes. During the training, students were able to recognize the existence of gender ideas and prejudices about interpersonal communication and to ensure that the most effective is the combined creative activity of representatives of both sexes through the manifestation of the unique gender characteristics of the individual in order to solve the problem. While studying foreign language, students were able to exchange already existing gender experiences, compare them with the experience of other students, to empathize group mates, to try to find out the causes of gender problems and ways to address gender inequalities. "An English Course for independent and individual work for students of all specialties" and methodical recommendations for the discipline English language for Specific Purposes from the section "Prevention of violence against women" were prepared to analyze gender issues. Interactive methods and the introduction of a gender component in the content of the discipline were the most effective ones among the main methods of forming the students' gender culture.

Key words: university students, gender culture, interactive methods, gender component, foreign language, gender stereotypes, gender prejudices.